

CORPUS

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ • ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Η έπαυλη του βαθύπλουτου μαικήνα **Ηρώδη Αττικού**

20 Χρόνια ερευνών στην Εύα Αρκαδίας

**ΑΝΘΡΩΠΟΘΥΣΙΕΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ**

**ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ
Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ**

**ΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΗΣ
«ΤΟ ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΤΙΚΟ ΚΑΤΑΛΥΜΑ
ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ»**

**ΤΟ «ΖΥΓΙΣΜΑ» ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ**

**Ο ΧΡΥΣΟΣ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΝ**

**«Η ΛΑΜΨΗ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ»
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΣΤΗ ΦΡΑΝΚΦΟΥΡΤΗ**

ΜΑΘΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΑ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑ ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΑ

9 771109 053006

12 >

Αιγινήτικες «Χελώνες»

Τα πρώτα ευρωπαϊκά νομίσματα

"Εφάνη φιλέλλην ο Αμασις και δείγματα της συμπάθειάς του έδωσε και άλλα σε μερικούς και κυρίως σε εκείνους που πήγαιναν στην Αίγυπτο, τους έδωσε την πόλη Ναύκρατι να κατοικούν. Σε εκείνους δε που δεν ήθελαν να κατοικήσουν εκεί, αλλά ταξίδευαν για εμπορικούς λόγους, τους παραχώρησε τόπους για να κτίσουν εκεί μέσα βωμούς και ιερά στους θεούς. [...] Χωριστά και μόνοι τους οι Αιγινήτες ίδρυσαν το ιερό του Διός, ένα άλλο της Ηρας οι Σάμιοι και ένα τρίτο οι Μιλήσιοι του Απόλλωνος" ¹.

Η περιορισμένη καλλιεργήσιμη γη στο νησί της Αίγινας υποχρέωσε τους κατοίκους της να αναπτύξουν από εποχές πολύ πρόωμες μια έντονη και ασυνήθιστη εμπορική δραστηριότητα. Ήδη, κατά τον πρώιμο 6ο αιώνα π.Χ., η Αίγινα αποτέλεσε ενδιάμεσο σταθμό των σιτηρών που έρχονταν στην Πελοπόννησο από τον Εύξεινο Πόντο, ενώ στα μέσα αυτού του αιώνα θα γίνει η μοναδική πόλη-κράτος της κυρίως Ελλάδας, που θα αποκτήσει πρόνομα σιτηρών στην Αίγυπτο συμμετέχοντας μαζί με άλλες πόλεις στην ίδρυση της ελληνικής αποικίας της Ναυκράτης στη χώρα του Νείλου². Έτσι, η Αίγινα εισέρχεται στο προσκήνιο της ελληνικής ιστορίας ως η πατρίδα πλούσιων εμπόρων³, που μετέφεραν προμήθειες στην κεντρική Ελλάδα από διάφορα μέρη της Μεσογείου, με αποτέλεσμα τη συσσώρευση τεράστιου πλούτου στο νησί. Οι Αιγινήτες ως αποκλειστικά μεταφορείς και όχι παραγωγοί μετέφεραν, ανάμεσα στ' άλλα εμπορεύματα, τα πολύ καλής ποιότητας κορινθιακά αγγεία, δεδομένου ότι η Αίγινα διατηρούσε άριστες σχέσεις με την "αμφιβάλασσο" Κόρινθο⁴, κυρίως όμως το ασήμι με μορφή νομισμάτων: η Αίγινα, από τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ., κατείχε κυρίαρχη θέση στον τομέα αυτό, μαζί με την Αθήνα και την Κόρινθο.

Η Αίγινα θεωρείται ως η πρώτη πόλη της ηπειρωτικής Ελλάδας που έκοψε νόμισμα, χωρίς μάλιστα να διαθέτει δικιά της κούτάσματα αργύρου. Δύο ήταν οι λόγοι που ώθησαν την Αίγινα να προχωρήσει στην κοπή νομισμάτων: αφενός οι αυξημένες απαιτήσεις που προέκυψαν από την εξωτερική αύξηση της εμπορικής της δραστηριότητας και αφετέρου, πράγμα αποφασιστικό

Αργυρός (AR) στατήρας Αίγινας, περί το 480 π.Χ. Βάρος 12,31 γρ. [Oeconomidis 1979/σελ. 238, Gjongecaj - Nikolett 1995, σσ. 285-291] (Νομισματοκοπείο Μουσείο Αθήνας, 32331ς) Εμπροσθοτύπος: Θαλάσσια χελώνα με μια σειρά από σφαιρίδια κατά μήκος της οράχης και ανά ένα στο επάνω μέρος της σχηματίζοντας ένα "T" (χελώνα τύπου T).

για την κοπή νομισμάτων, η δυνατότητά της να προμηθεύεται απρόσκοπτα το πολύτιμο ασήμι από τη Σίφνο. Δεν είναι ξεκάθαρη η φύση αυτής της σχέσης ανάμεσα στα δύο νησιά, μπορούμε να συμπεράνουμε ωστόσο ότι σίγουρα ήταν εξαιρετικά επωφελής και για τα δύο μέρη: ο πλούτος και των δύο νησιών είναι πολύ καλά γνωστός, αρκεί να θυμηθούμε τον εξαιρετικής ομορφιάς "Θησαυρό των Σιφνίων" στους Δελφούς και τον λαμπρό δωρικό ναό της Αφαιας στην Αίγινα, με τα περίφημα εναέτια γλυπτά. Χρειαζόταν όμως και ένας τρίτος παράγοντας: η ιδέα του νομισματος. Κατά τη διάρκεια των ταξιδιών τους οι Αιγινήτες έμποροι ήλθαν σε επαφή⁵ με τη νομισματοκοπία της Μ. Ασίας⁶ και έτσι η εισαγωγή της στην Αίγινα αποτέλεσε μια φυσική συνέχεια. Πρέπει να επισημανθεί ωστόσο ότι κατά την πρώιμη αυτή περίοδο στην Ιωνία, όπου κυριαρχούν τα νομίσματα από ήλεκτρο, η ασημένια νομισματοκοπία είναι λιγότερο μαρτυρημένη, αντίθετα απ' ό,τι συνέβη στη δυτική πλευρά του Αιγαίου, όπου εμφανίζεται το δραστηρίο νομισματοκοπείο της Αίγινας, όχι μακριά από την Αθήνα⁷ (η

Αργυρός (AR) στατήρας Αίγινας, περί το 325 π.Χ. Βάρος 12,17 γρ. [Picard 1978, σσ. 330-333, Oeconomides 1992β, σσ. 307-312] (Νομισματοκοπείο Μουσείο Αθήνας, 1900/1, ΙΖ' 21) Εμπροσθοτύπος: Χερσαία χελώνα, αποδιδόμενη φυσιοκρατικά.

Αργυρός (AR) στατήρας Αίγινας, περί το 510 π.Χ.

Βάρος 12,25 γρ.

[Asyut 426 ff. Milbank pl. I, 4. Traite 1007, pl. XXIX, 3]

(Ex Monnaies et Medailles 37, 5 Dec. 1967, 195)

Εμπροσθότυπος: Θαλάσσια χελώνα με μια σειρά από έξι σφαιρίδια κατά μήκος της ράχης.

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετράγωνο που χωρίζεται με δύο διαγωνίους.

οποία πολύ σύντομα θα ακολουθήσει στην κοπή νομισμάτων, όπως βέβαια και η Κόρινθος). Σύμφωνα με την παράδοση, ο ισχυρός βασιλιάς Φείδων του Αργούος έκοψε τα πρώτα ασημένια νομίσματα στην Αίγινα (π. 700 π.Χ.)⁸, μαρτυρία η οποία, ωστόσο, σήμερα αμφισβητείται, καθώς η σύγχρονη έρευνα έχει αποδείξει ότι οι πρώτες αιγινητικές κοπές δεν χρονολογούνται νεώριτερα από τα μέσα του 6ου αιώνα (570-550 π.Χ.)⁹. Αυτή ακριβώς η επαφή των Αιγινητών εμπόρων με την Ιωνία και η γνωριμία τους με την τοπική νομισματοκοπία είχε καιρία επίδραση στη μορφή των πρώιμων αιγινητικών αργυρών κοπών. Τα αιγινητικά νομίσματα θα λέγαμε ότι ακολουθούν πιστά το ιωνικό παράδειγμα: ήταν κατασκευασμένα με μια τεχνική παρόμοια με αυτή των αρχικών ιωνικών νομισμάτων από ήλεκτρο, με ένα σχέδιο (νομισματικός τύπος) στον εμπροσθότυπο και το, τραχύ στις πρώιμες σειρές, αποτύπωμα της "οφιάδας" (έγκοιλο τετράγωνο) στον οπισθότυπο. Αυτά επίσης είναι και τα χαρακτηριστικά των πρώιμων νομισματικών κοπών και των δύο άλλων ελληνικών πόλεων της ηπειρωτικής Ελλάδας, της Αθήνας ("γλαυκές") και της Κορίνθου ("πῆρασοι" ή "πόλοι")¹⁰. Στα πολύ πρώιμα νο-

Αργυρός (AR) στατήρας Αίγινας, περί το 550-525 π.Χ.

Βάρος 12,11 γρ.

(Βρετανικό Μουσείο, 1947)

Εμπροσθότυπος: Πρώιμη θαλάσσια χελώνα, σχηματικά αποδιδόμενη, με λείο κέλυφος και μια κάθετη σειρά σφαιριδίων.

Οπισθότυπος: Πρώιμο εγκοίλο τετράγωνο.

Αργυρός (AR) στατήρας Αίγινας, περί το 475-457 π.Χ.

Βάρος 12,34 γρ.

(PCG 12.37, RPK)

Εμπροσθότυπος: Θαλάσσια χελώνα με μια σειρά από σφαιρίδια κατά μήκος της ράχης και ανά ένα στο επάνω μέρος της σχηματίζοντας ένα "T" (χελώνα τύπου T).

Οπισθότυπος: Εγκοίλο τετράγωνο σε σχήμα μεγάλου "skew" (είδος αιγινητικού τετραγώνου).

«Η Παραγωγή του Νομίσματος:

Από τις αιγινητικές αρχαϊκές χελώνες στους φοίνικες του Καποδίστρια»

Το Υπουργείο Πολιτισμού και η 2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Αργοσαρωνικού - Κεκλάδων σε συνεργασία με τον δήμο Αίγινας, στα πλαίσια του εορτασμού για τις Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2001 με γενικό θέμα "Από τις ανταλλαγές αγαθών στις συναλλαγές στο διαδίκτυο" διοργάνωσε εκδήλωση (21/9/2001) στο Λαογραφικό Μουσείο Αίγινας, με ειδικό θέμα "Η Παραγωγή του Νομίσματος: από τις αιγινητικές αρχαϊκές χελώνες στους φοίνικες του Καποδίστρια" και έκθεση (διάρκειας από 21/9 έως 31/10/2001).

Το γενικό θέμα "Από τις ανταλλαγές αγαθών στις συναλλαγές στο διαδίκτυο" αποτελεί το πλαίσιο του εορτασμού της ελληνικής πλευράς με αφορμή τις Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2001. Οι φετινές εκδηλώσεις πραγματοποιούνται σε 47 χώρες και εντάσσονται στις δραστηριότητες μιας μεγάλης εκστρατείας με θέμα "Ευρώπη, μια κοινή κληρονομιά". Με πρωτοβουλία της Διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων/Τμήμα Βυζαντινών Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού κατατέθηκε από τη νομισματολόγο Δρ Βάσω Πέννα πρόταση με θέμα: "Η Παραγωγή του Νομίσματος: από τις αιγινητικές αρχαϊκές χελώνες στους φοίνικες του Καποδίστρια". Στα ενδιαφέροντα της έκθεσης συγκαταλέγονται η αναπαραστάση αρχαίου νομισματοκοπείου στον αύλειο χώρο του Λαογραφικού Μουσείου της Αίγινας, καθώς και η κατασκευή μίτρας για την παραγωγή σφραγίδας με την απεικόνιση στον εμπροσθότυπο θαλάσσιας χελώνας και στον οπισθότυπο των αρχικών ΕΗΠΚ/2001/ΑΙΓ[ΙΝΑ], ενώ το νομισματοκοπείο συμπλήρωσαν χει-

στικά αντικείμενα (ράβδοι μετάλλου, πέταλα, τοιμητίδες, αμόνι, εκμαγεία αντικειμένων χύτευσης πετάλων κλπ.). Την έκθεση συνόδευσε σύντομος αλλά καλαισθητός και ενημερωτικός κατάλογος, που με επιμέλεια συνέγραψε η Δρ Βάσω Πέννα κάνοντας αναφορά στη γενική εξέλιξη του νομίσματος, τις πρώτες ύλες και τις τεχνικές παραγωγής του, καθώς και στις διοικητικές μεθοδεύσεις κάθε περιόδου για έλεγχο και αξιολόγηση της νομισματικής παραγωγής.

Η έκθεση αυτή, μαζί με την έκδοση που τη συνοδεύει, είναι ιδιαίτερα επίκαιρη "μια που με τις αναμενόμενες επικείμενες αλλαγές στο νομισματικό μας σύστημα", γράφει ο Χαράλαμπος Πέννας (πρόεδρος της Διεύθυνσης Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Αργοσαρωνικού-Κεκλάδων), "λόγω καθιέρωσης του "ευρώ", το εθνικό μας νόμισμα αντικαθίσταται, είναι καλό να εμβαθύνουμε στην ελληνική ιστορική-αρχαιολογική μαρτυρία που έχει να επιδείξει πρωτοπόρες ανακαλύψεις στην εξέλιξη του νομίσματος, καθώς και διαρκή εφευρετικότητα και προσαρμοστικότητα σε ζητήματα νομισματικής κυκλοφορίας". Για μια τέτοια αναφορά δεν θα ήταν άλλη παρουσίαση πιο επιτυχημένη παρά αυτή της νομισματικής ιστορίας της Αίγινας, δεδομένου ότι οι αρχαϊκές "χελώνες" αποτελούν το αρχαιότερο νόμισμα της μητροπολιτικής Ελλάδας και δίκαια θεωρούνται ως τα πρώτα ευρωπαϊκά νομίσματα. Επιπλέον, ως μη ξεχνάμε πως πάλι στην Αίγινα τέθηκαν σε κυκλοφορία από τον Ιωάννη Καποδίστρια οι "φοίνικες", τα πρώτα νομίσματα του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους.

Αργυρή (AR) δραχμή Αίγινας, περί το 350 π.Χ.

Βάρος 5,84 γρ.

[BMC 196. Locker Lampson. SNG Lockett 2007. Weber 3635]

Εμπροσθότυπος: Χερσαία χελώνα.

Οπισθότυπος: Εγκοιλίο τετράγωνο που χωρίζεται σε τέσσερα διάχωρα: τα αρχικά ΑΠΓ στα δύο επάνω διάχωρα και ένα δελφίνι στο κάτω αριστερά.

μίσματα της Αίγινας τα κομμάτια είναι "φουσκωτά", όπως συμβαίνει και με ιωνικά της ίδιας περιόδου (λ.χ. με τους πρώιμους στατήρες από ήλεκτρο της Φώκαιας). Αν και πήραν την ιδέα από τους Ιωνες και υιοθέτησαν μορφολογικά τις ιωνικές ηλεκτρονικές κοπές, οι Αιγινίτες δεν έκοψαν νομίσματα από ήλεκτρο αλλά από άργυρο, διότι το μέταλλο αυτό βρίσκεται σε μεγαλύτερη αφθονία στην Ελλάδα, αλλά και γιατί τα ασημένια νομίσματα ήταν εύκολο να αποτιμηθούν ως χύμα μέταλλο, γεγονός σημαντικό για μια θάλασσα εμπορική δύναμη όπως η Αίγινα, που σκόπευε να διαθέσει αξιόπιστα τις κοπές της εκτός της επικράτειάς της.

Η Αίγινα έκοψε λοιπόν πρώτη στην ευρωπαϊκή Ελλάδα νομίσματα: επρόκειτο για δίδραχμους ασημένιους στατήρες των 12,2 γρ. και υποδιαφέσεις τους. Ο νομισματικός τύπος - αμετάβλητος για μια μακρά περίοδο - που εικονίζεται στον εμπροσθότυπο είναι η θάλασσα χελώνα, που αντανάκλα τα ναυτικά ενδιαφέροντα των Αιγινιτών, ενώ στον οπισθότυπο κτυπήθηκε το εγκοιλίο τετράγωνο. Η χελώνα, σύμβολο της πόλης της Αίγινας, έχοντας πιθανόν κάποια σύνδεση με έναν χαμένο τοπικό μύθο¹¹, αποδίδεται έντονα σχηματοποιημένη (ιδιαίτερα στις πρώιμες κοπές), σε έντονο ανάγλυφο και με μεγάλο στυλιζάρισμα στις λεπτομέρειες, όπως η σειρά με τα σφαιρίδια κατά μήκος της ράχης του κελύφους, και την κεφαλή στραμμένη σε προφίλ. Εντούτοις, παρά την έντονη σχηματοποίηση, παρατηρούνται ορισμένα χαρακτηριστικά που φανερόνουν μια μορφολογική ανάπτυξη. Ετσι, σ' έναν περισσότερο εξελιγμένο τύπο της εποχής των Περσικών πολέμων (480 π.Χ.), τα κατά μήκος σφαιρίδια γίνονται τέσσερα και μαζί με άλλα δύο που τοποθετούνται σε οριζόντια διάταξη σχηματίζουν ένα "Τ" (πρόκειται για τον τύπο γνωστό ως "χελώνα Τ"¹²). Στο πολύ ωραίο παράδειγμα του Νομισματικού Μουσείου Αθηνών (3233ιζ) η χελώνα δίνει την εντύπωση ότι κολυμπάει στο νερό¹³. Εκτός από τη χελώνα, σημεία εξέλιξης παρουσιάζει και το εγκοιλίο τετράγωνο: στην αρχή εμφανίζεται άτυπο, προς τα τέλη του 6ου αι. π.Χ., παίρνει τη μορφή πτερυγίων ανεμόμυλου και στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. (480 π.Χ. και μετά) χωρίζεται σε πέντε απόσπασμα διάχωρα που εγγράφονται σε τετράγωνο. Η αιγινίτικη "χελώνα", η "παχεία" δραχμή όπως την έλεγαν οι Αθηναίοι, επειδή ο αιγινίτικος σταθμιστικός κανόνας ήταν βαρύτερος από τον αθηναϊκό, είχε ευρεία κυκλοφορία στη Μεσόγειο κατά τον 6ο αιώνα έως ότου τελικά αντικαταστάθηκε από τις κουκουβάγιες ("γλαύκες") της Αθήνας τον 5ο αιώνα π.Χ., όταν μετά το 480 π.Χ. το μεσογειακό εμπόριο πέρασε στους Αθηναίους. Η μεγάλη αφθονία κοπής και κυκλοφορίας των "χελώνων" αποδεικνύεται από την ανεύρεση θησαυρών νομισμάτων τόσο στην ίδια την Αίγινα, όσο και στην Κρήτη, της οποίας οι περισσότερες πόλεις την περίοδο αυτή δεν είχαν δική τους νομισματοκοπία, τις Κυκλάδες¹⁴, όπου η επίδραση της αιγινίτικης νομισματοκοπίας φαίνεται και από την υιοθέτηση του σταθμιστικού συστήματος της Αίγινας. Εξάλλου αυτό συνέβη και σε άλλες περιοχές της Πελοποννήσου και της Κεντρικής Ελλάδας (στη Θεσσαλία βρέθηκαν δύο

θησαυροί¹⁵, που περιέχουν μόνο στατήρες της Αίγινας και κανένα θεσσαλικό νόμισμα - αν και υπήρχαν εγχώριες κοπές - γεγονός που φανερώνει την κυριαρχία της Αίγινας στην περιοχή κατά τον πρώιμο 5ο αιώνα π.Χ.¹⁶). Αποθησαυρισμένα νομίσματα της Αίγινας απαντούν επίσης στην Κάτω Ιταλία (Τάραντα και Σελινόυντα), στην Αίγυπτο βέβαια, στην Εγγύς Ανατολή¹⁷ μέχρι την Περσία¹⁸.

Η σταθερότητά της, το ακμαίο της εμπόριο και η συνεχής ροή του μετάλλου από τη Σίφνο επέτρεψαν στην Αίγινα να διατηρήσει το μονοπώλιο της ασημένιας νομισματοκοπίας στην κυρίως Ελλάδα και σε πολλά νησιά, καθόλη τη διάρκεια του 6ου αιώνα, παρότι εμφανίσθηκαν αθηναϊκά και κορινθιακά αργυρά νομίσματα. Η αντιπαράθεση της όμως με την Αθήνα θα αποδειχθεί τελικά μοιραία, ιδίως μετά την αναζύγηση των μεγάλων κοιτασμάτων αργύρου στο Λαύριο. Οι Αθηναίοι έδειξαν πως ήταν αποφασισμένοι να πληξούν με κάθε τρόπο το αιγινίτικο μονοπώλιο. Αμέσως μετά τους Περσικούς πολέμους η σπουδαιότητα του αιγινίτικου εμπορίου άρχισε να παρακμάζει και να υποχωρεί μπροστά στην άνοδο της αθηναϊκής κυριαρχίας. Η εποχή της αθηναϊκής "γλαύκας" είχε έλθει. Η παραγωγή των "χελώνων" μειώθηκε αισθητά τα επόμενα 20 χρόνια, καθώς το ασήμι από τη Σίφνο δεν ήταν πλέον διαθέσιμο, αν και αναμφίβολα "χελώνες" συνέχισαν να κόβονται μέχρι την πρώτη κατάληψη της Αίγινας από τους Αθηναίους το 457 π.Χ. Τότε (περίπου γύρω στο 446 π.Χ.) υπολογίζεται ότι ο τύπος της παλαιάς θάλασσας χελώνας αντικαταστάθηκε με τον τύπο της χερσαίας, σημάδι ότι η εποχή της αιγινίτικης θαλασσοκρατίας είχε οριστικά παρέρθει. Ενα ακόμη κτύπημα που περιοδύσε την περαιτέρω εξέλιξη της αιγινίτικης νομισματοκοπίας ήταν το αθηναϊκό ψήφισμα περί αναγκαστικής κυκλοφορίας, που παρέμεινε σε ισχύ μέχρι την πτώση της αθηναϊκής ηγεμονίας, οπότε ο τύπος της θάλασσας χελώνας επανεμφανίζεται στις αιγινίτικες κοπές. Λίγο πριν από τον Πελοποννησιακό πόλεμο (431 π.Χ.) οι Αθηναίοι εκτόπισαν τους Αιγινίτες από το νησί τους για να επιστρέψουν το 404 π.Χ. (ήττα της Αθήνας στους Αυγός Ποταμούς). Η νομισματοκοπία της Αίγινας συνεχίσθηκε και κατά τον 4ο αιώνα π.Χ. αλλά πλέον με εξαιρετικά περιορισμένη εμβέλεια¹⁹.

Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Αρχαιολόγος - Δ/ντης Σύνταξης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ηρόδοτος [II, κεφ. 178]μπα. Εν. Πανέτσου (εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος).
2. Στο ίδιο.
3. Είναι γνωστό από τον Ηρόδοτο [IV, κεφ. 152] η ιστορία του Αιγινίτη Σώστρατον, ο οποίος πλούτισε με την εμπορία ενός μόνο φορτίου.
4. J. Boardman, *Οι Ελληνικές Αποικίες*, εκδ. Καρδαμίτσα, σελ. 63.
5. Η δραστηριότητα των Αιγινιτών στην Ιονία τεκμηριώνεται και από τα αρχαιολογικά ευρήματα, αφού ήταν οι μόνοι έμποροι από την κυρία Ελλάδα που εμπορεύονταν χαιώτες αμφορείς.
6. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο [I, 94] οι Λυδοί είχαν μια πολύ προσιμη - μάλλον προτοπόρα - σιμαπολή στην κοπή κερματοφόρων νομισμάτων.
7. G.K. Jenkins, *Greek Coins*, σελ. 23.
8. Ηρόδοτος [VI, κεφ. 127]: "...Φειδωνος δε τον τα μέτρα ποιήσαντος..." [Αριστοτέλης, Πολιτικά 1310b].
9. G.K. Jenkins, *Greek Coins*, σελ. 23. Γενικά η χρονολόγηση των ελληνικών νομισμάτων τοποθετείται αρχικά νοτίως, βλ. σχετικά P.Jacobsthal - E.S. Robinson, *JHS* 1951, 85 ff., 156 ff. και W. Brown, *Numismatic Chronicle*, 1950, 177 ff.
10. I.A. Carradice, *Greek Coins, British Museum*, 1995, σελ. 25.
11. G.K. Jenkins, *Greek Coins*, σελ. 23.
12. Βίσκο Πέννα, *Η παραγωγή του νομίσματος: από τις αιγινίτικες αρχαϊκές χελώνες στους φούντες του Καποδίστρια*, έκδοση της 2ης ΕΒΑ, ΥΠ.Π.Ο., σελ. 39.
13. Μ. Οικονομίδου, *Αρχαία Νομίσματα*, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 206α και ενζ.14.
14. I.A. Carradice, *Greek Coins, British Museum*, 1995, σελ. 25.
15. Στον "θησαυρό" που ανακαλύφθηκε το 1970 στο χωριό Μύρινη Καρδίτσας οι 149 αργυροί στατήρες της Αίγινας που τον αποτελούσαν, βρέθηκαν μέσα σε μια μελαμψαή ολπη (Μ. Οικονομίδου, *Αρχαία Νομίσματα*, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 206α και ενζ.14).
16. Th. Martin, *Sovereignty and Coinage in Classical Greece*, Princeton, 1985, σελ. 41.
17. Λίγα ελληνικά νομίσματα έχουν βρεθεί έως τώρα σε θέσεις της Εγγύς Ανατολής πριν από το 480 π.Χ. Τα περισσότερα είναι αθηναϊκής ή αιγινίτικης κοπής του ύστερου 6ου ή του πρώιμου 5ου αιώνα π.Χ., βλ. C.M. Kraay, *Archaic and Classical Greek Coins*, 1977, σελ. 148 κε. 301-5.
18. Στις αποδόσεις του θεμελίου του ανακτόρου της Απταντίας στην Περγάμη, ανάμεσα σε άλλα νομίσματα βρέθηκε και ένας αιγινίτικος ασημένιος στατήρας, βλ. E.F. Schmidt, *Persepolis 2*, (1957), σελ. 110 και M. Price και N. Waggoner, *Archaic Greek Silver Coinage*, 1975, σελ. 16.
19. Βίσκο Πέννα, *Η παραγωγή του νομίσματος: από τις αιγινίτικες αρχαϊκές χελώνες στους φούντες του Καποδίστρια*, έκδοση της 2ης ΕΒΑ, ΥΠ.Π.Ο., σελ. 40.